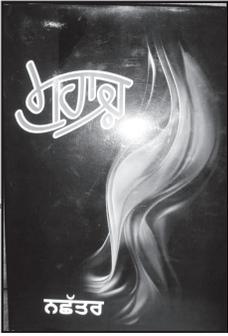

ਮੁਹਾਜ਼ (ਨਾਵਲ)

ਨਛੱਤਰ

ਰਿਵਿਊਕਾਰ : ਡਾ. ਮਹਿਲ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ	:	ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ।
ਸਾਲ	:	2024
ਪੰਨੇ	:	227
ਮੁੱਲ	:	550/- ਰੁਪਏ

ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਛੱਤਰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਵਲ 'ਸਲੋਅ ਡਾਊਨ' (2012) ਅਤੇ 'ਕੈਂਸਰ ਟਰੇਨ' (2017) ਦੀ ਪਾਠਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਨਛੱਤਰ ਦਾ 'ਮੁਹਾਜ਼' ਅੱਠਵਾਂ ਨਾਵਲ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਮੱਘਰ ਤੇ ਗੇਜਰ ਦੇ ਕਿਸਾਨੀ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਾਵਲੀ ਕਥਾ ਫਿਰ ਮੱਘਰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅੰਗਦ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ। ਮੱਘਰ ਫੌਜ ਵਿਚੋਂ ਆਇਆ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਫੌਜੀ ਹੈ। ਇਹ ਘਰ ਵਿਚ ਫੌਜੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਮ ਰਵਾਇਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੈਨਸ਼ਨ ਆਇਆ ਫੌਜੀ ਮਿਸਫਿਟ ਹੋਇਆ ਵਿਖਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ-ਵੰਡਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੱਘਰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇਜੀ ਤੇ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਵੀ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਤੇ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਦ ਦਾ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪਿੰਡਤਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨੀਲਮ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ 1965 ਤੇ 1971 ਦੀਆਂ ਜੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ 84 ਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਹਨ। ਨਾਵਲਕਾਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਫੌਜ ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਸਰਹੱਦਾਂ 'ਤੇ ਜੰਗਾਂ ਲੜਨ ਕਰਕੇ ਮੱਘਰ ਦਾ ਛੁੱਟੀ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਜਿਹਾ ਸਤਿਕਾਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਖਾੜਕੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਨਿੱਜੀ ਰੰਜਿਸ਼ਾਂ ਤਹਿਤ ਕਤਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨੀਲਮ ਦੇ ਦਾਦੇ ਗੁਰਾਦਿੱਤੇ ਦਾ ਕਤਲ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਦੌਰਾਨ ਤੇਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨਿੰਦੀ ਵੀ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਭੇਦ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਦ ਅਖੀਰ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਤਨਾਓ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹਸਰਤਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਨਾਵਲ ਹੈ। ਨਾਵਲਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮੁਹਾਜ਼ ਕੇਵਲ ਹੱਦਾਂ-ਸਰਹੱਦਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਇਹ ਮੁਹਾਜ਼ ਘਰਾਂ-ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੋਰ ਮਸਲਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਬਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਹਰ ਵਕਤ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮੁਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕਣੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ। ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕੋਈ ਵਖਰੇਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਵਲੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਲੋਕਧਾਰਾਈ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਕਥਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਟਕਰਾ ਜਾਂ ਨਾਟਕੀਪਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵੇਰਵੇ ਸਾਹਿਤਕੀ ਮਜਾਜ ਦੀ ਥਾਂ ਸੂਚਨਾਤਮਿਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਨਵੀਨਤਾ ਤੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਪਣੀ ਕਲਾਤਮਿਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦਰਮਿਆਨੇ ਦਰਜੇ ਤਕ ਰਹਿ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਹੈ।

